

Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова

ВІСНИК ІНСТИТУТУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Збірник наукових праць

Серія:

Філософія
Педагогіка
Психологія

ВИПУСК 14

Київ
2011

Вісник Інституту розвитку дитини. Вип. 14. Серія: Філософія, педагогіка, психологія: Збірник наукових праць. – Київ: Видавництво Національного педагогічного університету ім. М. П. Драгоманова, 2011. – 172 с.

Фахове видання затверджене президією ВАК України 2010 року (Постанова №1-05/2 від 10 березня 2010 р., філософські, психологічні науки та № 1-05/4 від 26 травня 2010 р., педагогічні науки).

Редакційна колегія:

Андрущенко В. П. – член-кореспондент НАН України, академік НАПН України, доктор філософських наук, професор (голова)

Андрущенко Т. І. – доктор філософських наук, професор

Бех В. П. – доктор філософських наук, професор

Бондар В. І. – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Борисова З. Н. – доктор педагогічних наук, професор

Булах І. С. – доктор психологічних наук, професор

Вашикевич В. М. – доктор філософських наук, професор

Вільчковський Е. С. – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Вовк Л. П. – доктор педагогічних наук, професор

Волинка Г. І. – доктор філософських наук, професор

Гузій Н. В. – доктор педагогічних наук, професор

Загарницька І. І. – кандидат філософських наук, професор (заступник голови)

Закович М. М. – доктор філософських наук, професор

Кононко О. Л. – доктор психологічних наук, професор

Кузьменко В. У. – доктор психологічних наук, професор

Пироженко Т. О. – доктор психологічних наук, професор

Пов'якель Н. І. – доктор психологічних наук, професор

Предборська І. М. – доктор філософських наук, професор

Приходько Ю. О. – доктор психологічних наук, професор

Розова Т. В. – доктор філософських наук, професор

Синьов В. М. – академік НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Фомичова Л. І. – доктор психологічних наук, професор

Ярошенко О. Г. – член-кореспондент НАПН України, доктор педагогічних наук, професор

Редакція:

Кочубей Н. В. – доктор філософських наук

Левінець Н. В. – кандидат педагогічних наук

Руденко І. М. – кандидат психологічних наук

Адреса редакції: 04141, Київ, вул. Автозаводська, 47,
тел./факс 044 463 92 10; E-mail: visnuk_ird@ukr.net

Рекомендовано до друку Вченою Радою Національного педагогічного університету ім. М.П. Драгоманова (протокол № 8 від 7 квітня 2011 р.).

Реєстраційне свідоцтво № 14704-3675Р, серія КВ

ЗМІСТ

Філософія

Акопян Валерій Сучасні екологічні рухи та їх значення для утвердження екологічних пріоритетів розвитку людства.....	5
Андрущенко Віктор, Скубашевська Ольга Технології сучасного педагогічного дискурсу.....	13
Андрущенко Тетяна Виховна функція в освітньому процесі шкільної та студентської молоді.....	20
Артімонова Тетяна Архітектоніка цінностей сучасної української молоді та студентів.....	27
Богданова Наталія Формування ціннісних засад життєтворчості особистості.....	32
Загарницька Ірина Сім'я як матриця людської особистості: сучасні тенденції розвитку.....	39
Майданюк Ірина Філософські погляди Лесі Українки: природно правовий контекст.....	46
Маргуліна Любов Демократичний та інформаційний вектори розвитку освіти України в контексті її модернізації.....	51
Покась Віталій Проблеми підготовки кадрів для роботи в системі інтернатної освіти.....	56
Ярчук Геннадій Ціннісно-нормативний характер екологічної парадигми.....	63

Педагогіка

Андрущенко Віктор, Науменко Ульяна Формування єдиних освітніх пріоритетів. Стаття перша: лісабонські домовленості.....	68
Гавриленко Тетяна Особистість учителя початкової школи крізь призму поглядів українських педагогів кінця XIX – початку XX ст.....	77
Гальченко Максим Формування цінностей учнів раннього шкільного віку засобами навчального процесу.....	84

Нападій Наталія	
Оздоровлення та розвиток дітей дошкільного віку засобами мистецтва.....	92
Онопрієнко Володимир	
Екологічна освіта як предмет міжнародної співпраці.....	97
Сивик Оксана	
Українська література як чинник духовного розвитку особистості.....	103
Шулигіна Раїса, Бобошко Світлана	
Соціалізаційний аспект розвитку дитини при підготовці її до школи.....	111
Яременко Лілія	
Основні суперечності у структурі соціалізації креативності.....	116
<i>Психологія</i>	
Васецька Тетяна	
Становлення професійної мотивації у студентській молоді.....	125
Катюк Ярослава	
Позитивне самоставлення як чинник розвитку професійної самосвідомості педагогічних працівників.....	131
Кікінежді Оксана	
Гендерний аналіз Базового компонента дошкільної освіти.....	136
Коновальчук Валентина	
Формування глибинно-психологічних механізмів соціальної адаптації особистості.....	143
Святка Олег	
Вплив психологічних опорів суб'єкта на роботу психокорекційної групи.....	149
Тимошенко Олексій	
Взаємодія людини із довкіллям у контексті суб'єктного підходу.....	153
Шаумян Олена	
Духовність менеджерів освіти як чинник гуманізації управління.....	160
Шелег Тетяна	
Вплив досвіду дитинства на творчість Т. Г. Шевченка.....	165
<i>Наші автори</i>	170

В статье анализируется значение использования эстетико-гуманистической сути художественных произведений для школьников в качестве важного средства развития личности ребенка: ее интеллекта, общечеловеческих ценностей, обогащение ее знаний и представлений о мире и человеке, воспитание духовно-эстетических потребностей, гуманистических основ межличностного общения, формирования стремления познавать выработанных народом национальных ценностей и т. д.

Ключевые слова: личность, образование, культура, литература, воспитание.

Value of use an esthetic and humanistic essence works of art for pupils as important way of development of the child's personality is analyzed in the article: it's intellectual side, universal values, enrichment of it's knowledge and representations about the world and the person, education spiritually-esthetic requirements, humanistic bases of interpersonal dialogue, aspiration formation to learn the national values developed by the people and etc.

Keywords: the person, formation, culture, the literature, education.

УДК 373.2.013.42

СОЦІАЛІЗАЦІЙНИЙ АСПЕКТ РОЗВИТКУ ДИТИНИ ПРИ ПІДГОТОВЦІ ЇЇ ДО ШКОЛИ

**Раїса Шулігіна,
Світлана Бобошко
Київ**

У статті розкрито деякі аспекти теоретичного осмислення процесу соціалізації та взаємодії основних її інституцій – сім'ї, дошкільної установи, школи і держави, а також наголошено на особливій важливості соціалізаційного розвитку дитини при підготовці її до школи.

Ключові слова: соціалізація, соціальне середовище, соціальний розвиток дитини, соціальний досвід, особистість, сім'я, дошкільний навчальний заклад, школа, держава.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку Української державності існує багато причин, які актуалізують розробку проблем соціалізації особистості: розширення меж соціалізації та зміна уявлень про цей процес, що викликане перспективами євроінтеграції України та модернізацією національної освітньої системи з урахуванням європейського досвіду; зміцнення статусу дитинства у суспільстві, концептуальне обґрунтування його сутності та розвитку у контексті трансформацій суспільного життя; вивчення процесів залучення особистості до суспільних інституцій та розгляд інституціональних форм такого залучення; необхідність забезпечення активного пристосування дітей до нових для них соціальних умов життєдіяльності, набуття ними соціально-емоційної рівноваги та стійкості до впливу змінних умов соціуму; ускладнення сучасних вимог суспільства до функціонування соціальних інституцій, які повинні не лише готувати дитину до дорослого життя, а й формувати її як повноцінну особистість, суб'єкт соціалізації та власної життєтворчості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У дослідженнях проблема соціалізації розглядається науковцями у кількох аспектах: філософському (В. Андрущенко, В. Піча, А. Ручка); психологічному (Л. Бондаренко, Л. Буєва, А. Ковальов, І. Кон, Є. Кузьміна, Р. Тонкова-Ямпольська); педагогічному (Г. Андреева, Ю. Васількова, Р. Гурова, Н. Лавриченко, А. Мудрик, І. Печенко, Ю. Смородська) та соціологічному (П. Сорокін, О. Якуба).

Соціально-психологічні аспекти соціалізації з урахуванням вікових особливостей характеризуються у дослідженнях К. Абульханової-Славської, Л. Божовича, Л. Виготського, О. Леонтьєва, В. Мухіної, А. Петровського, Т. Репіної. Пошуку гармонії розвитку дитини у природному та соціальному середовищі

присвятив свою педагогічну діяльність В. Сухомлинський, який зазначав, що природне середовище є джерелом емоційного та інтелектуального розвитку особистості та сприяє позитивному перебігу процесу соціалізації.

Особливості соціалізації дітей в сім'ї вивчали Т. Алексеєнко, О. Кононко, А. Конончук, Л. Павлова, Л. Проколієнко, А. Хрипкова та інші провідні науковці.

Помітний доробок щодо соціально-педагогічних аспектів зазначеної проблеми належить таким вітчизняним дослідникам, як І. Бех, В. Кремень, О. Кононко, Т. Поніманська, І. Печенко, І. Рогальська.

Метою статті є розкриття важливих теоретико-практичних аспектів процесу соціалізації та особливостей розвитку дитини при підготовці її до школи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діти ХХІ сторіччя істотно відрізняються від своїх ровесників минулих десятиріч, оскільки живуть у суспільстві з іншими соціально-економічними умовами, пріоритетами і цінностями. Основним завданням сучасної дошкільної освіти стає озброєння дитини наукою життя, забезпечення ціннісного, морально-соціального розвитку особистості з перших років життя, коли відбувається перетворення біологічного індивіда на соціальну істоту. Цей процес являє собою соціальний розвиток і здійснюється через залучення до спільної діяльності з оточуючими людьми, що, у свою чергу, сприяє процесу входження дитини у соціальне середовище [4, 87].

Іншими словами, *соціальний аспект* – це нова вимога часу в підготовці дитини до школи, що спрямована на її соціальний розвиток, який, у свою чергу, забезпечує навчання до життя у суспільстві. Психолого-педагогічним інструментарієм такого навчання є соціалізація.

Соціалізація – це багатосторонній процес і як результат – включення індивіда в соціальні відносини, що здійснюється через засвоєння ним соціального досвіду і відтворення його у своїй діяльності. Соціалізацію дитини можна розглядати як багатоступеневий процес адаптації, розвитку особистості й відмови від наївних дитячих уявлень [5, 135].

У зв'язку з цим, першочергового значення набуває процес початкової соціалізації, коли йдеться про період дошкільного дитинства, дослідженням якого надають особливого місця у науковій теорії і практики. Це являє собою процес опанування дитиною норм, правил, законів суспільного буття, свідоме сприйняття зовнішнього світу й адекватне сприйняття себе в ньому. Науковці трактують його як період, коли:

- конструюється образ соціального світу;
- розвивається соціальна активність як чинник світо пізнання;
- закладається базис особистісної культури, усвідомлення себе як індивідуальності;
- формується ставлення до інших людей і до світу в цілому [4].

Ці та інші положення відображено в Законах України „Про освіту”, „Про дошкільну освіту”, Національній програмі виховання дітей та учнівської молоді в Україні [6], де дошкільна освіта стає найважливішою базою для впевненого старту у розвитку дитини, як особистості, реалізації прав людини, забезпечення рівних можливостей для отримання якісної освіти. І здобуття такої освіти починається у стінах дошкільного навчального закладу, який повинен стати відповідальним за процес соціального розвитку особистості, покликаним полегшити її входження в широкий світ і розвинути внутрішні сили.

Дитина вчиться бути людиною: пізнає собі подібних, починає розуміти їх, наслідувати, отримувати за свої дії заохочення чи осудження.

У сучасному світі особистість дитини з раннього дитинства підпадає під вплив різних факторів соціалізаційного процесу. Під „факторами соціалізації” Н. Голованова, А. Капська, Н. Лукашевич, А. Мудрик розуміють найважливіші умови, що детермінують соціальний розвиток особистості. Їх умовно поділяють на такі групи: мегафактори (космос, планета, світове співтовариство); макрофактори

(етнос, країна, держав); мікрофактори (родина, заклади навчання та виховання, осередок однолітків).

Віддаючи належну роль впливу всіх факторів соціалізації, зазначимо, що найважливішими для дошкільників залишаються фактори мікрорівня. *Мікрорівень* – це конкретні умови життя дитини, її розвитку. До факторів цього рівня належать інститути соціалізації, з якими дитина безпосередньо взаємодіє: сім'я, дошкільний заклад, дитяча спільнота. Діяльність кожного з них зумовлена варіативністю як внутрішніх, так і зовнішніх психолого- і соціально-педагогічних взаємозв'язків, але об'єднує їх взаємодія на рівні співробітництва і співтворчості. Саме взаємодія виступає інтегруючим фактором психолого- і соціально-педагогічних взаємовідносин, джерелом, причиною і основою розвитку суб'єктів педагогічного процесу, насамперед – дитини [3, 135].

Сім'я – найбільш зрозуміла, емоційно приваблива, співвідносна з віком дошкільника соціальна модель, середовище первинної соціалізації. У сім'ї дитина засвоює першооснови певних соціальних ролей, відповідних моральних і правових норм і цінностей; через спосіб життя сім'ї і поведінку батьків відбувається знайомство з цінностями суспільства й формами комунікацій; через культуру сім'ї вона долучається до культури сучасного суспільства; засвоює базові позиції, характерні підходи до сприйняття дійсності, соціальні навички. Науковці стверджують, що різні стилі сімейного життя, відносин, виховання по-різному впливають на розвиток особистості дитини, визначаючи шлях її особистісного розвитку й формуючи її життєву позицію у подальшому. Сім'я – це модель життя суспільства та форма базового життєвого тренінгу особистості [4, 116].

Сім'я має максимальні можливості в поступовому прилученні дітей до сучасних цінностей суспільства, введення їх у складний соціальний світ і включає всі форми впливу соціуму на особистість, яка формується: спілкування і безпосереднє пізнання, оцінку реальної поведінки, ставлення до навколишнього світу. Соціально-позитивний чи негативний вплив сім'ї залежить від багатьох чинників з яких особливо важливі з огляду на соціальний розвиток – це рівень культури сім'ї та соціально-економічний рівень життя [1, 9].

Унікальність сім'ї як соціального інституту зумовлена довготривалою і глибокою взаємодією між батьками та дітьми. Сім'я є найбільш стійкою суспільною мікрогрупою для дитини протягом усього періоду її становлення. У колі сім'ї виникають перші соціальні зв'язки малюка; саме в родині він активно сприймає та засвоює життєві взірці, суспільні норми, звички та традиції того суспільного прошарку, до якого належить його родина; залучається до соціальної діяльності (Т. Алексеєнко, М. Боришевський, О. Докукіна, В. Котирло, Л. Островська, В. Постовой, С. Тищенко).

Сім'я, за твердженням О. Кононко, – не тільки перший, а й найголовніший, незамінний інститут соціалізації дитини перших років життя [5, 146].

Дошкільний навчальний заклад – найперше спеціально створене суспільне середовище для дитини, основне призначення якого – соціальна адаптація її до умов життя в товаристві незнайомих дітей і дорослих. За таких обставин ДНЗ виступає своєрідним посередником між вузьким родинним колом, з якого виходить малюк, і незнайомим світом, до життя в якому він має незабаром опинитися.

При переході від іншого соціального середовища дитина переживає кризу входження в нову соціальну спільноту, процес адаптації, розчинення в ній яка детермінується процесом індивідуалізації й завершується інтегруванням в соціальне середовище. Завдання вихователів у роботі з дітьми – полегшити адаптацію дітей до нових соціальних умов, допомогти адекватно сприймати себе та інших людей, опанувати конструктивні форми поведінки й основи комунікації та загалом підготувати дошкільнят до шкільного життя.

Важливим напрямом роботи дошкільного навчального закладу, на нашу думку, має стати турбота про збагачення соціального досвіду вихованця і складатися з:

- орієнтованої діяльності (дійового пошуку і знаходження орієнтирів, установалення зв'язків та найпростіших залежностей, визначення власного місця у предметному та людському оточенні);
- пристосування (звикання, адаптація до нових умов життя, до незвичайних вимог соціуму та своїх потреб);
- перетворення (корисний, доцільний, оптимальний вплив дитини на навколишні предмети, людей, саму себе).

Для дитини, яка соціалізується, особливо у процесі підготовки до школи, важливе значення має участь у цьому процесі сім'ї, дошкільного закладу і початкової школи. У зв'язку з цим підготовка дітей до школи на основі взаємодії сім'ї, дошкільного закладу і школи визначається як соціально-особистісне явище, зумовлене сукупністю чинників, методів, засобів і форм сучасного навчання і виховання, а також адміністративних і загальноосвітніх заходів, які перетворюються ним на систему, спрямовану на формування цілісної особистості, її соціальної компетентності [4, 15].

Все це вимагає перегляду підходів до організації роботи з підготовки дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. Особливо це стосується дітей старшого дошкільного віку, які починають відвідують дошкільні заклади у віці 5 років. Вони мають різний життєвий та соціальний досвід і вихователю потрібно в стислі строки продіагностувати рівень соціальних вмінь та навичок, провести корегуючи роботу, знівелювати проблеми та складнощі адаптації до нових умов дошкільного закладу.

П'ять років – вік соціалізації. Дитина, як правило, готова покинути затишний сімейний маленький світ. Відвідуючи дитячий садок, хоча б рік перед школою, дитина отримує той досвід, яким оволоділи її однолітки, які відвідували дитячий садок на рік або два раніше. Але такій дитині буде легше прийняти та засвоїти норми колективного життя, оскільки її психіка буде більш зріла у відношенні до оточуючого світу.

Для забезпечення наступності у роботі дошкільного навчального закладу та початкової школи вихователь повинен добре знати зміст, завдання, принципи та методи навчання у школі. Він має бути добре обізнаним з нормативно-правовими документами, які регулюють роботу школи.

Наступність у роботі дошкільного навчального закладу і школи досягається тоді, коли навчально-виховний процес у дошкільному навчальному закладі спрямований на всебічний розвиток та підготовку дітей до навчання у школі, коли встановлені тісні контакти між дошкільним навчальним закладом і школою.

Висновки. Резюмуючи вищевикладене слід зазначити, що:

Сьогодні впровадження Базової програми розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі”, яка орієнтує вихователів-дошкільників на модернізацію освіти, перегляд багатьох підходів, націлює на новаторство та творчість. Вихователів важливо розуміти, що у роботі з дошкільниками не має місця „шкільній” моделі навчання, не можна дітей переважувати інформацією. Пріоритет у роботі з дошкільниками повинен надаватися не навчанню, а вихованню та розвитку.

Дитина засвоює соціальний досвід шляхом входження до соціального середовища, зокрема сім'ї, дитячого садка і школи, які мають певні соціальні зв'язки. з іншого – активно відтворює їх завдяки власній активній діяльності у процесі гри, праці, навчання, тобто взаємодіючи із суб'єктами. Вміння дитини увійти в дитячий колектив, діяти спільно з іншими, поступатися, підкорятися при необхідності, почуття товарищескості – якості, які забезпечують їй безболісну адаптацію до нових соціальних обставин, сприяють створенню сприятливих умов для її подальшого

розвитку, полегшують і перші кроки в класному колективі, і шкільне життя в майбутньому.

Визначальними рисами дошкільної освіти сьогодні стала з одного боку велика динаміка зростання потреб батьків у дошкільній освіті дітей, а з іншого – відмова від звичного пануючого раніше простого догляду за дітьми; усвідомлення величезної важливості у цьому віці гарного інтелектуального, фізичного і особистісного розвитку, соціалізації та якісної підготовки до старту успішного навчання в школі.

Для вирішення питання соціальної адаптації дитини в шкільне життя необхідно об'єднувати педагогічні зусилля батьків і педагогів, що зумовлює необхідність цілеспрямованої взаємодії сім'ї, дошкільного закладу, школи і держави як суб'єктів педагогічного процесу та на її основі – організації підготовки дітей до школи.

Дослідження останніх років підтверджують єдність науковців у позиції визнання самоцінності дитинства, актуальність вироблення нової парадигми, центрованої на світі дитинства. Ставлення до дитини, що склалося в умовах сьогодення, акцентує увагу на визнанні дитинства як структурного елемента суспільства, що потребує більшої турботи та уваги держави до унікальної і самобутньої функції дитинства в соціокультурних процесах.

Література:

1. Алексєєнко Т. Ф. Образ сучасного світу в соціальному досвіді й моделях поведінки дітей і молоді / Т. Ф. Алексєєнко // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Зб. наук. праць. – Вип. 10. – Т. 2. – Кам'янець-Подільський. – 2007. – С. 7-17.

2. Базова програма розвитку дитини дошкільного віку „Я у світі” / Наук. ред. та упоряд. О. Л. Кононко. – 2-ге вид., випр. – К: Світич, 2008. – 430 с.

3. Гончарова-Горянська М. В. Навчально-виховний комплекс „дошкільний навчальний заклад – початкова школа” як середовище соціалізації дітей дошкільного віку / М.В. Гончарові-Горянська // Теоретико-методологічні проблеми виховання дітей та учнівської молоді. – Зб. наук. праць. – Вип. 10. – Т. 2. – Кам'янець-Подільський. – 2007. – С. 133-141.

4. Діти і соціум: особливості соціалізації дошкільного та молодшого шкільного віку: моногр. / А. М. Богуш, Л. О. Варяниця, Н. В. Гавриш та ін.; наук. ред. А. М. Богуш; за заг. ред. Н. В. Гавриш. – Луганськ: Альма-матер, 2006. – 368 с.

5. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості / О. Л. Кононко. – К.: Освіта, 1998. – 256 с.

6. Національна програма виховання дітей та учнівської молоді в Україні // Освіта України, 2004. – № 94. (3 січня) – С. 6-10.

В статтє раскрыто некоторые аспекты теоретического осмысления процессу социализации ребёнка и взаимодействия основных её институций – семьи, дошкольного учреждения, школы и государства а также акцентировано внимание на особенной важности социализационного развития ребёнка при подготовке его к школе.

Ключевые слова: социализация, социальная среда, социальное развитие ребенка, социальный опыт, личность, семья, дошкольное учреждение, школа, государство.

Some aspects of theoretical comprehension of the process of child socialization and cooperation of its basic institutions family, preschool establishment, school and state are exposed in the article, as well as the attention which is accented on the special importance of social development of a child during his preparation to school.

Keywords: socialization, social sphere, social development of a child, social experience, personality, family, preschool establishment, school, state.